

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

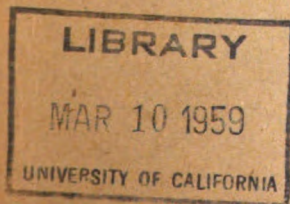
уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Блажа*
(Скопље), *д-ра Нахиџгала Рајка* (Љубљана), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад),
д-ра *Стевановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васа* (Скопље),
д-ра *Хрстије Мајна* (Загреб)

XXII КЊ. 1—4 ^{16.}

JUŽNOSLOVENSKI FILOLOG

БЕОГРАД
1957—1958

ГРИГОРОВИЧЕВА ИРМОЛОГИЈА

Њу помиње *Е. Ф. Карский*, Славянская кирилловская палеография (1928) 204, кад говори да се њ код Руса у старије доба (до краја XIV века) јавља само „у споменицима југозападно-руским или у преписима са јужнословенских оригинала“. Ту за Ирмологију каже да је из XII - XIII века и да је у бив. Румјанцевском музеју (бр. 1719), сада у саставу Државне библиотеке СССР под именом В. И. Лењина у Москви.

Наводи је сам *В. И. Григорович*, Замѣчаніе о лексикальномъ изученіи рукописей, писанныхъ на древне — словянскомъ языкѣ (Ученыя записки, издаваемыя Казанскимъ университетомъ, 1851, кн. 1, стр. 98). Даје о њој ове податке: „Ирмосы перг. л. 103, изъ чердака Хиланд. трапезы“.

Опис њен код *А. Викѣорова*, Собрание рукописей В.И. Григоровича (1879) 32-33 под бр. 37. Напомиње се да је с нотним знацима, да је на пергаменту, руског полууставног писма XII-XIII века, на осмини, има 102 листа (а не 103, као што пише Григорович). И ту се бележи да је нађена „собирајелемъ на чердакѣ Хиландарской трапезы“. Носи бр. 1719 Румјанцевског музеја.

За Ирмологију се ту још каже да је непотпуна. Изгубљени су 1 лист 1 тетрада (кватерниона) и неколико тетрада и листова. У њој недостају: прва два ирмоса 1 песме и песме 3-9 гласа 1, затим цели гласови 2 и 3, онда песме 1-7 и почетни ирмоси 8 песме 4 гласа. Нема ни краја 7 ни почетка 8 гласа. Као пример језика и писма дато је неколико ирмоса 1 и 6 гласа.

Споменуто је још да се на многим местима у рукопису (л. 19, 20, 22, 36, 37, 42-43, 53-55 итд.) поред текста, делом на страницама које су остале неисписане, или на уметнутим листовима налазе ирмоси који су дописани у најпозније доба. Неки су од њих написани у самом тексту, на местима на којима је састругано оно што је раније било писано. На једном таквом саструганом месту, на л. 95, исписана су имена, очевидно ради помињања: Марко, Марија, Василиса, Петар итд. Рукопис је натруо по ивицама листова, и то на своме почетку и нарочито на крају.

Кад се чита опис А. Викторова, добија се утисак да је Григорович понео са собом из Хиландара све што је нашао од ове Ирмологије. Међутим, тако није уствари. У Хиландару је остао један велики део. То сам утврдио упоређујући своје хиландарске белешке из 1953 год. с описом А. Викторова. Можда Григорович није видео цео рукопис. Нешто од рукописа могло је бити затурено. Или је ипак имао у рукама све делове рукописа, па од њих неке одабрао и понео, а друге оставио. То је он често радио. Отуда у његовој збирци толико много одломака.

Тај остатак Ирмологије у Хиландару носи данас бр. 308. Код *Саве Хиландарца*, *Rukopisy a starotisky Chilendarské (1897)* 22 налази се под бр. 36 међу пергаментним рукописима. Забележен је као *Псалшика* и дати су ови подаци: „одломак нагњили, листава 72, формат $15\frac{1}{2} \times 11$ см“. Један рукописни Каталог библиотеке хиландарске, који је саставио Сава Хиландарац (25 јула 1896), употпуњава те податке: бележи да је рукопис из XIV века и да нема почетка и краја.

У своје штампаном извештају о раду на Св. Гори 1953 год. овако сам описао тај остатак Ирмологије: „на пергаменту, пре XIV но XIII века, руске рецензије. Нема почетка ни краја. Постоје тетради 2-10. Они садрже гласове 1 (почевши од песме 3, којој недостаје почетак), 2 и 3 (до песме 5, која је без завршетка)“. Ту сам још рекао да је рукопис снимљен у целини. Филмови се налазе у Српској академији наука (*Arhivist V*, 1955, 27-28). Рукопис се помиње и у изводу из мога извештаја објављеном у Гласнику САН VII (1956) 99.

У својим белешкама имам о том рукопису још и ове податке. Има укупно 72 листа. Њихова величина: $15,5 \times 11$ см. Тетради су обележени словима с бројном вредношћу. Сваки тетрад има 8 листова.

Ирмологија је обухватила свих 8 гласова. Григорович је узео први тетрад са почетком 1 гласа. Како је у том тетраду недостајао први лист, песма 1 је без прва два ирмоса. На првом тетраду је још и 2 песма 1 гласа. Григоровичев део рукописа нема тетраде од 2 до 10. Они су у Хиландару. На њима су песме 3-9 гласа 1 (тако је тај глас употпуњен), затим цео глас 2 и од гласа 3 песме 1-5 (последња без завршетка). Тетрад 11 требало би да буде у Григоровичевој збирци. Тамо он сигурно није, јер не само да тамо нема песама 6-9 гласа 3 (које нису у Хиландару) већ ни песама 1-7 гласа 4, па чак ни почетних ирмоса 8 песме тога гласа. Недостаје укупно 11 песама и нешто више (неколико ирмоса). На првом тетраду стале су свега две песме. Због тога

треба рачунати да нема отприлике 6 тетради. У Хиландару сам прегледао све рукописе, лист по лист. Тешко да ће се ти тетради тамо наћи, да су тамо негде затурени. Биће да су пропали или да их је неко други однео.

Сада Ирмологија има свега 174 листа. Иако је већи део њен (102 листа) у Григоровичевој збирци, мислим да је не треба звати Григоровичевом већ Хиландарском Ирмологијом. Она је од значаја за науку, нарочито због тога што је с нотним знацима. Приликом њеног проучавања треба имати на уму да је један њен део у Москви, а други у Хиландару. Српска академија наука има филмове хиландарског дела. Било би лепо да набави и филмове московског дела, па да тако у Београду буду филмови целе Хиландарске Ирмологије.

Не зна се кад је та Ирмологија донета у Хиландар. Име Василиса, које је написано на саструганом месту на л. 95, не јавља се код нас. Ми то име имамо у преводу: Царица. Тако се звала кћи краља Стефана Уроша II Милутина (Гласник СУД XXVII, 1870, 21; *Љуб. Стојановић*, Стари српски записи и натписи VI, 1926, 77). У фрагменту једног дубровачког обититуарија XIII века: *Zariza filia Dabrane Proculi* (изд. *М. Кос*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор IV, 1925, 204).

Можда је Ирмологија употребљавана у Хиландару. Било је тамо Руса монаха. За редакцију *Паралипомена* Григорија Хиландарца (из 1407/8 год.) која је у волоколамском рукопису половине XV века П. Потапов доказује да потиче од руског писца (Извѣстія Отд. русск. яз. и слов. XXII, 2, 1917, 167-176). Одатле је текст Григоријевог записа, у коме заиста има русизама (пише се поред осталог, *Тимофеј*, *Феодориш Кирски* - *Љуб. Стојановић*, ор. cit. III, 1905. 47-50). Да тај Рус не буде сам Григорије? Светогорски прота Гаврило, српски писац прве половине XVI века, био је руског порекла, што се може закључити из његовог презимена: Мстиславич (Славянский сборник, 1947, 193). Он је за Хиландар 1534/35 год. преводио „от грчкије књиги в србскују“ (*Љуб. Стојановић*, ор. cit. 52), па је можда и припадао хиландарском братству.

У Хиландару је та руска Ирмологија могла да буде од утицаја на српске рукописе с нотним знацима. О српским музичким рукописима у Хиландару говорим у извештају о раду на Св. Гори 1952 године (Archivist II, 1952, 70-72, а о њима сам учинио саопштење Музиколошком институту САН (Гласник САН V, 1953, 233).

Ђорђе Сп. Радојичић

R é s u m é

Ђорђе Сп. Радојичић

L' Heirmologion de Grigorovitch

L' heirmologion à la notation musicale (le manuscrit russe sur le parchemin) que V. I. Grigorovitch avait apporté du monastère serbe de Hilandar au Mont Athos, appartient à la collection de l'ancien musée de Roumianzeff (No. 1719), actuellement conservée dans la Bibliothèque d'Etat de V. I. Lénin à Moscou. Il contient 102 feuilles.

Il forme un ensemble avec l'heirmologion que l'on garde au monastère même de Hilandar et qui comprend 72 feuilles. Les deux manuscrits ne font pas pourtant l'heirmologion dans son volume primordial. Il y manque environ 11 quaternions du milieu. Outre cela, la partie de ce manuscrit laquelle se trouve à Moscou, ne contient pas la première feuille qui représente la feuille initiale de l' Heirmologion entier.